

LENGYELORSZÁG KÜLPOLITIKÁJA

AZZAL, hogy Bogumin (Oderberg) és a jablunkai hágó birtokával a lengyelek kezére jutott a Felvidék északnyugati kapuja, ahonnan a Vág völgyén, de a morva síkságon át is nyitva áll délnek az út, Lengyelország dunai hatalommá vált s általános európai súlya is megnőtt, mert ha a cseh-morva medence a kontinens egyik kulcsa, ennek fontos együtthatója Bogumin és Jablunka. Ha tehát 1935 február elsején a szejm külügyi bizottságában Beck külügyminiszter azt mondta, hogy „a dunai államok úgyszólván szomszédosak velünk, mindenesetre a mi hagyományos és valóságos kapcsolataink szférájához tartoznak“, néhány hét óta ez a szomszédság még közelebbi s a magyar-lengyel kapcsolat is szorosabbá vált. Ez a mozgás, a nemzetközi helyzet átalakulása pedig úgy látszik, tovább tart, miért is érdemes szemügyre venni a lengyel külpolitika útját.

A lengyel külpolitika alapproblémájában is hasonló a magyarságéhoz azzal a különbséggel, hogy a lengyelek nemzetközi feladata még a miénknél is bonyolultabb. Ők is két néptenger közt élnek, de közvetlenebb szomszédságban, és bár mind a magyarság, mind a lengyel-ség birodalmi határai egyformán nem felelnek meg az etnográfiai kiterjedésnek, az ő helyzetük annyival nehezebb, hogy nem is tehetnek szert természetes határookra. Történelmük során egyedül a Kárpátok gerincén volt természetes határuk és a tengerparton, amelyért azonban folyton küzdeniük kellett.

A történelemben először fellépő lengyel fejedelemség a tizedik században az Oderán innen és a Visztulán túl terjedt, később a Kárpátoknál összeért Magyarországgal, de a porosz sziget épp úgy az útjában állott a Keleti-tenger felé, mint a mai Kelet-Poroszország. A XVI., XVII. és XVIII. században a Dnyeperen is túl terjedt, le majdnem a Fekete-tengerig, magában foglalván az egész mai ukránlakta területet. A harmincéves háború idején a helyzet sokban hasonló volt a maihoz: a danzigi folyosó is megvolt, a birodalomhoz tartozott a mai Ausztria és a Szudétavidék, igaz, hogy egész Csehország és Morvaország is s a Kárpátoknak egy rövid darabján összeért Lengyelország a törököktől szabadon maradt Csonka-Magyarországgal. A XVIII. században Nagy Frigyes megszerzi Sziléziát és a Visztula és Odera közti keleti tengeri lengyel kijárót, tehát a mai danzigi korridor egyik elődjét, ekkor osztják fel először Lengyelországot, 1772-ben.

Az akkori Lengyelország területének közel hatvan százalékát kapta vissza a világháború után feltámadt lengyel állam, természetes határa azonban most is csak a danzigi folyosó tengerpartján és a Kárpatoknál van. Minthogy pedig határai igen hosszúak, katonai helyzete nehéz. A lengyel-oroszló határ 1412 kilométer, a lengyel-német pedig 1912 kilométer hosszúságban húzódik, s ha Oroszlóval szemben a határ nehezen védhető is, de legalább nehezen járható. Németország felől a folyók bevezetnek Lengyelországba. Ezenfelül Kelet-Poroszország csupán száz kilométerre esik Varsótól, úgyhogy onnan a lengyel főváros a német ágyúk lőtávólába esik, nem is szólva arról, hogy a danzigi folyosót Németország könnyűszerrel átvághatja s hogy a lengyel ipari és bányavidék a német repülőterek tözsomszéd-ságában van. Világos, hogy ezeket a hosszú és nem természetes határokat a harminkét milliós nemzet akkor sem tudná a maga erejéből megvédeni, ha a világ leggazdagabb és legiparosodottabb, tehát hadi szempontból legfölszereltebb népe lenne. Ehhez járul, hogy nemzeti-ségi szempontból nem teljesen homogén: 1931-ben a lengyel statisztika a görög-katolikusok számát 10,4, a görög-keletiekét 11,8, a zsidó-két 9,8, a protestánsokét pedig 3,1 százalékban mutatja ki, így tehát a túlnyomórészt egyesült és ortodox ukránok és fehér-oroszló és a többnyire protestáns németek a zsidókkal együtt a lakosság harmad-résznél többet tesznek ki.

Ennyi külpolitikai és katonai hátrányt csak kétféle módon lehet kiegyenlíteni: a szokottnál nagyobb és jobban felszerelt hadsereggel és olyan külpolitikai helyezkedéssel, melynek révén Lengyelország elkerülhet minden háborút akár Németországgal, akár Oroszlóval. Arra is gondolnia kell, hogy két nagy szomszédja háborúba ne keveredjék egymással, mert akkor a hadszíntér sorsa vár rá. Ez a magyarázata annak, hogy a lengyel külpolitikának első, sőt eleinte kizárólagos célja a status quo fenntartása volt, lehetőleg egész Európában. Háború esetén ugyanis Lengyelországnak, ha nem válik is csatátérre, esedeg kizárólag egyik nagy szomszédjára kellene támaszkodnia, amit Lengyelország mindig el akart kerülni. Ez a rögzítő törekvés tette a lengyel külpolitika alapjává a francia szövetséget addig, amíg Lengyelország remélhette, hogy a kollektív biztonság jelszavával a francia katonai túlsúly kizártta tesz minden háborút a kontinensen. Amint azonban látta, hogy Franciaország pusztán fegyvereinek fenyegetésével nem képes többé a status quot fenntartani, hogy tehát az együttes biztonság diplomáciájából könnyen oszthatadan háború támadhat, Lengyelország azon nyomban hátat fordított a kollektív módszernek és a háborúkat elszigetelő kétoldalú szerződések rendszerét tette magáévá.

De más szempontból is fejlődésen ment át a lengyel diplomácia. Kezdetben, amíg a katonailag gyöngé weimari Németország és a mainál kevésbé felfegyverzett szovjet között élhetett, Lengyelország megmaradhatott a negatív status quo politikánál. Németország megerősödése és a szovjet külpolitikájában megjelenő pánszláv vonás azonban új politikát kívánt meg.

A helyzet ugyanis a húszas évek során az volt, hogy nyugaton és keleten egy-egy nagy, de külpolitikájában aránylag passzív hatalom

állott. északon szabad kijárata volt a danzigi folyosón a Keleti-tengerre, délen pedig Románia, az egyetlen se nem germán, se nem szláv szomszéd felé. Később azonban nemcsak a nyugati és keleti határon nőtt meg a szomszédok hatalma, hanem az a veszély is fenyegette Lengyelországot, hogy északon Németország állja el a kijáratot a Keleti-tenger felé, délen pedig az orosz-cseh szövetség teremt közvetlen területi összefüggést Szovjet-Ukrajna és a Ruténföld között azzal, hogy Lengyelországtól elszakítja az ukránlakta Kelet-Galíciát. Mind a két irányban fölvenni a küzdelmet, északon kivédeni a danzigi folyosón a német irredenta-nyomást és ugyanakkor délen megakadályozni az orosz-cseh kézfogást, túl nagy feladat lett volna. Ekkor a katonai és politikai okok egyaránt azt tanácsolták Lengyelországnak, hogy a németekkel béküljön ki és a pánszláv mozgolódás ellen kezdje meg már idejekorán a harcot. Stratégiaileg azért volt ez a helyesebb út, mert a Kelet-Galíciába betörő oroszokkal szemben Lengyelország számíthat idejekorán érkező és hatékony idegen segítségre, ha ugyan a lengyel hadsereg egymaga nem volna elegendő, ami ma már valószínűnek mondható, viszont a danzigi folyosón a világ semilyen hadserege sem állhatna ellent a kétoldalú német nyomásnak.

Csehországban mindig volt talaja a pánszlávizmusnak, viszont a lengyelek gyakran hivatkoznak arra, hogy ha vérük szláv is, gondolkozásuk, politikai életformájuk nem szláv, hiszen legtöbb háborújukat szlávokkal vívták meg s élénken emlékezetükben maradt, hogy 1920 júliusában és augusztusában a csehek akadályozták meg a szovjet-hadsereg ellen felajánlott 20—30.000 főnyi magyar lovasság Lengyelországba küldését s nyilvántartották, hogy Masaryk 1920-ban GiUersonnak, a Vöröskereszt nála járó képviselőjének kijelentette: „Kárpátalji Oroszországban bizonyos ideig tartó orosz kölcsönt látunk, amelyet a tulajdonosnak az első alkalommal vissza fogunk adni.“ Amihez Kramarz 1925 április 12-én az Orosz Társaság pozsonyi ülésén hozzátette: „Felhívom figyelmüket, hogy én és Benes a békeértekezleten ... a mi érdekeink mellett Nagy-Oroszország érdekeit is szem előtt tartottuk. Ez egyelőre olyan módon sikerült, hogy keresztülvittük a Kárpátalji-Oroszországnak a mi köztársaságunkhoz való csatolását, hogy később összeérhessen Csehszlovákia a nagy egyesült Oroszországgal.“

Mindez sok más jellel együtt azt a meggyőződést ébresztette a lengyelekben, hogy lengyel-orosz háború esetén a csehek hátba támadnák Lengyelországot. És mert látták, hogy a pánszlávizmus előbb-utóbb Kelet-Galíciának Lengyelországtól való elszakításával igyekszik majd megvalósítani a lengyeleket délről bekerítő szláv korridort, Lengyelországban többen is úgy jellemezték a lengyel-cseh kérdést, hogy a két államnak a világháború utáni formában való egymás mellett élése ellentmondás, mert vagy a csehek segítségével fogják amputálni Lengyelországról az ukránlakta Kelet-Galíciát, vagy pedig a lengyelek segítségével Csehszlovákiáról a Ruténföldet.

Így tolódot el a lengyel külpolitika súlypontja a húszas évek eleje óta a harmincas évek derekáig a lengyel-német kisebbségi és irredenta-vitáról a Ruténföldre, a status quo-tól a revízió felé. S talán

nem érdektelen ennek az alapvonalaiban megrajzolt útnak egyes állomásait is sorra venni.

1920 nyarán Pilsudski, oldalán a francia Weygand-nal, veri meg a szovjethadsereget Varsó külvárosában, Prágában. Ekkor fenyegeti meg Lloyd George ultimátummal a szovjetet Lengyelország védelmében s ezután a lengyel politika mindent nyugatról vár. A napóleoni háborúk óta hagyományos franciabarátság zavartalan; 1921 február 19-én létrejön a francia-lengyel politikai, 22-én pedig a katonai szerződés. 1925 október 16-án azonban a nyugati hatalmak garantálják Franciaországnak Belgiumra, de nem garantálják Lengyelországnak Németországra néző határát. Ennek biztosítását az ugyanakkor megkötött német-lengyel döntőbírósi egyezményre bízzák, Franciaország pedig azzal kárpótolja Lengyelországot, hogy kölcsönös segélynyújtási szerződést köt vele. Ez azonban a lengyeleket nem elégíti ki. Az az érzésük, hogy a nagyhatalmak a danzigi korridor felé akarják levezetni a német irredentizmust s azt mondják, hogy ha ezek után lengyel-német háború esetén Franciaország szerződéses kötelezettségéhez híven hátra akarná támadni Németországot, ezt csak úgy tehetné meg, ha a két locarnoi jótálló, Anglia és Olaszország ebbe beleegyeznék. Hogy pedig a lengyelek okoskodása helyes volt, az bizonyult a cseh kérdésben, amikor is kiderült, hogy Franciaország külpolitikai tekintetben valóban csupán brit domínium. Beck később, 1935-ben a bevezetésben már említett beszédében a lengyelek kellemtelen élményének mondta Locarnot. Ekkor ingott meg Lengyelország bizodalma a nyugati nagyhatalmakban és így keresett közelebbi támaszt Locarno után egy évvel, amikor 1926 szeptember 18-án barátsági és együttműködési egyezményt kötött Jugoszláviával, amelyet 1930 december 13-án megújított.

Azóta is távoli, de állandó együttműködés és néha részleteiben is meglepő összhang áll fenn Varsó és Belgrád között, s ma meg lehet állapítani, hogy akkoriban ez a két állam volt a status quo legerősebb híve Kelet-Közép-Európában valószínűleg azért, mert nekik volt a legtöbb vesztenivalójuk egy esetleges háborúban. Később mind a kettő egyre jobban távolodott a nyugati nagyhatalmaktól és közeledett a középeurópaiakhoz. A lengyel külpolitikának déli elemei megerősödnek 1929-ben, amikor október 24-én Lengyelország és Románia egyeztető és döntőbírósi, 1931 január 15-én pedig szövetségi szerződést kötött. Ezután merül fel a német-osztrák vámunió terve 1931 tavaszán s indul meg 1932-ben a közeledés Franciaország és Szovjet-Oroszország között. A lengyelek megütközve látják, hogy Franciaország, amely Locarnoban Németország felé kötötte meg a kezét, most a másik nagy szomszédal, Oroszországgal kezd barátkozni. A franciák, hogy a lengyeleket megnyugtassák, előbb létrehozzák a lengyel-orosz megnehtámadási szerződést (1932 július 25-én). Ebben az időben még Zaleski a lengyel külügyminiszter és Beck az államtitkár, október 3-án azonban már Beck a miniszter s november 29-én aláírják a francia-orosz megnehtámadási egyezményt is. A franciák ugyan azt bizonygatták, hogy orosz támadás esetén Franciaországnak módjában lesz megvédeni Lengyelországot, a lengyelek azonban a szerződésnek nem

csupán a betűit, hanem a szellemét is számba vették és Locamo után most már a második csalódásukat kezdték nyilvántartani Franciaországgal szemben. Két hét múlva sor került a harmadikra is, amikor 1932 december 11-én az emlékezetes öthatalmi nyilatkozatban Amerika, Anglia, Franciaország és Olaszország elismeri Németország fegyverkezési egyenjogúságát és Németországgal együtt kimondják, hogy a leszerelési értekezleten a fegyverkezést lényegesen korlátozni akarják. Erre Beck 1933 február 16-án kijelenti, hogy a leszerelési értekezletnek szerény eredményekkel meg kell elégednie, különben felbomlik, Lengyelország pedig nem játéklabdája a többi hatalomnak, még szövetségeseinek sem. Varsóban tehát rossz néven veszik Franciaországtól, hogy le akar szerelni, s hogy erre Lengyelországot is rá akarja bírni.

A franciaellenes hangulat első nagy fellobbanására kerül azután a sor 1933 nyarán. Július 15-én Rómában aláírják a négyes paktumot, amely a két nyugati és két közép-európai nagyhatalom direktóriumára alátalálhatja helyezni Európát, amit Lengyelország a maga mellőzésének tekint, ezenfelül azonban a négyhatalmi szerződés előzményei szerint Mussolini ebből akarta megteremteni a revízió eszközét, ami ismét azt az aggodalmat kelti Lengyelországban, hogy a nagyhatalmak a német revíziós szándékokat a danzigi folyosón akarják kielégíteni. Voltaképpen ekkor szakadnak el a lelki szálak Varsó és Párizs között. Október 13-án vámháború tör ki Franciaország és Lengyelország között s negyedév múlva, 1934 január 26-án, néhány nappal Hitler uralomrajutásának első évfordulója előtt, aláírják a német-lengyel tíz évre szóló megnehtámadási szerződést, amely után vége szakad a német-lengyel vámháborúnak, ennek későbbi következtéképpen Lengyelország tudomásul veszi Danzig nemzeti-szocialista megszerveztését, a németek pedig ettől fogva ritkábban és megértőbb hangon írnak a lengyelországi német kisebbség helyzetéről. De ha Varsó kikapcsolta is az ellentéteket és odáig elképzelhetetlen mértékben megjavította a lengyel-német viszonyt, ugyanakkor a másik nagy szomszéd felé is tett csillapító gesztust. Beck februárban Moszkvába utazott és május 5-én meghosszabbította 1945 végéig az 1932-ben kötött lengyel-orosz megnehtámadási egyezményt. Állítólag a szovjet bejelentette ekkor a vilnai kérdésre vonatkozó érdektelenségét is. Áprilisban Barthou francia külügyminiszter Varsóban jár s ekkor már nyüválnaló, hogy a francia-lengyel szövetség, a katonai szerződés még érvényben van, de békeidőben a két állam diplomáciája külön utakon halad. Májusban Prága és Bukarest elismeri a szovjetkormányt s lassankint kialakul a keleti paktum terve, amelynek alapján Lengyelország egész környékén megszerveztetnék az együttes biztonság, vagyis a résztvevő államok automatikus katonai segélynyújtása a megtámadott állam javára. Ekkor mutatkozik meg elsőízben a német-lengyel együttműködés. A tervet Németország tudvalevőleg azzal hártja el, hogy nincs fölfegyverkezve s így nem ígérhet segélynyújtást; ezenkívül nem engedheti meg a mások segítségére küldött idegen seregek átvonulását német területen. Végül pedig elutasítja a biztonsági hálózatot, mert a háborúkat szerinte nem általános mérkőztésé tenni. hanem elszigetelni kell, tehát kétoldalú szerződést kell kötni. Lengyelország

hasonló álláspontot foglal el s ha nem utasítja is el a tervet, elfogadását három feltételhez fűzi: 1. Németország is járuljon hozzá, 2. Litvánia normalizálja viszonyát Lengyelországgal, 3. a paktum ne biztosítsa a résztvevő államoknak más irányba néző határát. Ezt a pontot úgy értelmezték, hogy Lengyelország nem hajlandó garantálni Cseh-szlovákia déli határát. Varsónak legfontosabb oka azonban kétségkívül az volt, hogy attól tartott, a keleti paktum könnyen hadszíntérré tehetné Lengyelországot éppen a németek és oroszok harcában.

Az elgondolás Németország bekerítését szolgálta s érdekes, hogy Barthounak ezt a tervét milyen erősen támogatta az akkori angol külügyminiszter, aki pedig nem volt más, mint Sir John Simon. 1934 októberében a szovjetet fölveszik a Népszövetségbe, 1935 március 16-án Hitler kihirdeti a német általános hadkötelezettséget, ezután kerül sor áprilisban Stresára, majd május 2-án Flandin miniszterelnök és Laval külügyminiszter megkötí a francia-orosz segítségnyújtó szerződést, ezt követi május 16-án a hasonló cseh-orosz egyezmény. Érdekes, hogy az európai válság legerősebb méreganyaga, Németországnak az az érzése, hogy ellene preventív háborút terveznek, abból a keleti paktumból és maradványából, a francia-orosz és cseh-orosz szerződésből született meg, amelyet annakidején Flandin és Simon egész erejéből támogatott. Ma éppen ők ketten ítélik el a legjobban saját politikájukat, aminthogy a francia-orosz egyezmény ratifikációs vitájában a parlamentben az ellenzék azt vetette ellene az egyezménynek, amit ma Flandin állít, csakhogy akkor Flandin a szónoki emelvényről vitázott mai érveivel a Párizs-Moszkva tengely védelmében. S Beck érdeme éppen abban van, hogy ha Simon és Flandin csak később gondolta meg magát, Beck már 1933 őszétől fogva számba vette ennek valószínűségét. Ennek ellenére 1936 márciusában, amikor Németország megszállta a Rajnavidéket, a lengyel és a jugoszláv követ közölte a francia kormánnyal, hogy Lengyelország és Jugoszlávia állja szerződési kötelezettségét. Franciaország ekkor a locarno-i szerződés adta felhatalmazás és a benne foglalt angol és olasz kötelezettség ellenére sem mozdul, hanem Londonba megy tanácsért és engedélyért, minek következtében Németország felépíthette nyugati határán a franciáktól Siegfried-vonalnak nevezett erődítményét. Ez a fordulat Beck politikáját, az ő Németországgal való kibékülését igazolta. Őt igazolta az Anschluss is, ami után megindult a cseh kérdés fokozatos elintézése, minek során a német és lengyel eljárás párhuzamos volt. Azonban a müncheni négyhatalmi értekezlet színhelyére — Varsóban rossz csengése van ennek a szónak — a lengyel kormány megfigyelőt sem küldött, mint mások erejére nem szoruló nagyhatalom, hanem ultimátumot intézett Prágához, amely azután tíz napon belül átadta azokat a területeket, amelyek valóban nagyhatalmi állást biztosítanak Lengyelországnak. A most megszerzett gazdag bányá- és iparvidék ugyanis gazdaságilag függetlenebbé teszi Lengyelországot s így külső segítség nélkül is tudja tovább fejleszteni haderejét, másrészt az új lengyel területek Morvaország és a Felvidék felé és ezen keresztül az egész Dunamedencében, sőt talán egész Közép-Európában is közvetlenebbül éreztethetik Varsó súlyát.

Ez a legközelebbi időben kétségkívül abban az irányban fog hatni, hogy a Ruténföldből ne válják se Macedóniája a középeurópai államoknak, sem pedig Piemontja annak az ukránságnak, amely innen Volhíniáig, Besszarábiáig és a Fekete-tenger mellett egészen a Kaukázusig terjed. Minthogy pedig ezt a macedóniai és piemonti szerepet kizárni és a Ruténföldet semlegesíteni egyedül Magyarország hivatott történelmi és földrajzi hagyományainál és jogainál fogva, Lengyelország ilyen megoldást óhajt, amint hogy erre törekszik azért is, mert így jöhetne létre a magyar-lengyel határ, amely a pánszlávizmustól legjobban fenyegetett két nemzet kézfogásával elszigetelné a pánszlávizmust s erősebbé tenné Lengyelország és Magyarország katonai és diplomáciai helyzetét s növelné a két nemzet forgalmi és kereskedelmi lehetőségeit is.

Mindezt lengyel szemszögből mondtuk el, nem terjeszkedve ki a magyar-lengyel kapcsolatokra, a közös uralkodókra, sem pedig azoknak a magyar államférfiaknak cikkeire és beszédeire, akik mint Deák Ferenc, a két Andrássy, Tisza, Wekerle, Apponyi, Lengyelország feltámasztásában fontos magyar érdeket láttak. Befejezésül csupán arra a közös magyar-lengyel érdekre utalunk, hogy előbb etnográfiai alapon szerezzünk érvényt a népek önrendelkezési jogának, hogy ennek alapján a népek megtalálhassák együttélésüknek azt a formáját, amelynek kialakításában oly nagy a szerepe a múltnak és a földrajznak is.

FREY ANDRÁS